

POSLANICE MARKA MARULIĆA I STJEPANA BROADARIĆA
PAPI HADRIJANU VI.

(S OSVRTOM NA TEMU »SUPROTIVA TURKOM«
SJEVERNOHRVATSKIH HUMANISTA)

Stanislav Marijanović

UDK: 227.08:821.163.42.09 Marulić, M.
227.08:821.163.42.09 Brodarić, S.
Izvorni znanstveni rad

Stanislav Marijanović
Trg slobode 4
O s i j e k

Točno je zapaženo u književnoj povijesti epohe hrvatskog humanizma i renesanse da bi ona bez tematike i motivike »turskog« fenomena, izraženog metaforički »orkanskom vatrom« i »osmanlijskom poplavom« u latinski i hrvatski pisanoj riječi tijekom 15. i 16. stoljeća, zasigurno bila drukčija, manje svoja i manje europska, u nutrini svoje nacionalne povijesti manje domoljubna i kršćanska, manje europski prožeta i u Europi prepoznatljiva kao angažirana i autentična. To ona ima zahvaliti u velikoj mjeri upravo oratorskom i epistolarnom žanru, brojnim protuturskim javnim govorima i otvorenim poslanicama hrvatskih humanista, politički impregniranim i pjesnički referencijalnim, a upućenim ili uručenim u ime hrvatskih vladara i dostojanstvenika najvišim crkvenim i svjetovnim autoritetima, Svetoj stolici i europskim prijestoljima, papama i zboru kardinala, rimskim carevima i europskim kraljevima. Ni jedan drugi književni žanr nije ostvarivao svoju svrhu i službu na toj posvetnoj razini, s koje je on prvi i izveo hrvatsku književnost iz srednjovjekovne anonimnosti u europsku javnost. Potkrepu njegovoj učinkovitosti, tj. apelu naših oratora i epistoličara, nalazimo u odgovoru pape Leona X. Splitsčaninu Tomi Nigeru, biskupu u diplomatskoj službi hrvatskog bana Petra

Berislavića, o Hrvatskoj kao »najačem štitu i najtvrđem bedemu cijeloga kršćanstva«, a onda i samome Berislaviću 1519. godine (»Za moju Hrvatsku, predziđe kršćanstva...«).

U »najslavnijem otvorenom pismu«, poslanici Marka Marulića papi Hadrijanu VI, rečeno nam je odakle početi: »Još davno smo zaplakali«, i prenijeli svoju zebnju, molbe i molitve u govore i poslanice, tj. od ratničkog prelaska Turaka iz Male Azije u Europu, od osjećaja za blisku tursku opasnost Ivana Stojkovića u Carigradu i »buntovnih suza« Ivana Viteza od Sredne pod Varnom.

Osvojenjem tvrđave Zimpe na Galipoljskom poluotoku 1352, a potom i same strateške tvrđave Galipolje na obalama Dardanela 1354, Turci prvi put prelaze u Europu i gospoduju na njezinu tlu. Od tada, od prvih križarskih ratnih pohoda, pokrenutih od papâ Bonifacija IX, Eugena IV. i Nikole V, od poraza kod Nikopolja (1396) i Varne (1444) do pada Carigrada (1453), pa u naredna stoljeća, Osmanlije ne samo da nisu protjerani iz Europe nego su u neprestanom nadiranju i ratovanju s Hrvatsko-Ugarskim Kraljevstvom postali europskom morom, a turkofobija, *contra Turcas* tematika i Marulićev molitveni zov *suprotiva Turkom* odzvanja u govorima i epistolama, posvetnim i pjesničkim poslanicama i elegijama, u memoarima i putopisima kao ishodišna i opća *agitatio actualis genera* hrvatskog i europskog humanizma. Glasoviti hrvatski humanisti upućivali su ih kao visoki crkveni dostojanstvenici, državni diplomati i savjetnici, dvorski izaslanici i oratori, *oratores regni*, kao turski zarobljenici i preživjeli očevici, zagovornici protuturskog rata i međudržavnog mira, ili kao ojađeni pjesnici i publicisti, europskim monarsima i papama s hrvatskoga »predziđa kršćanstva«. U povijesti papinstva, Mletaka i Ugarske, Njemačke, Austrije i Poljske, njihove poslanice i govori imaju upozoravajuću, predodžbenu, iskustvenu, spoznajnu i zazivno-smjerodajnu svrhu i službu, o čemu svjedoči i dokumentacijski zbornik *Govori protiv Turaka* Splitskoga književnog kruga (1983). U njemu su spomenuti i naznačeni, ali u danom izboru nisu mogli biti obuhvaćeni tiskom i govori, poslanice i tekstovi humanista sjevernohrvatskoga kruga prije i poslije Marka Marulića i njegovih suvremenika, na koje se ovdje upućuje (Ivana Viteza od Sredne /Srednjanskoga/, Jana Panonija Viteza, Nikole Modruškoga, Stjepana Brodarića i Bartula Đurđevića). Izabiremo njihove govore i poslanice upućene Svetoj stolici, dovodimo ih u poredbeni suodnos i posebno interpretiramo s govorima i poslanicama papi Hadrijanu VI. kneza Krsta sina Bernardina Frankopana, a navlastito Marka Marulića, s govorom i poslanicama Stjepana Brodarića, koji je s B. Đurđevićem preživio mohačko razbojište.

Sve to, njihovi govori i poslanice, bit će ipak obuhvaćeno u cjelovitijem tekstu, a u ovome je važno izložiti zapažene prvine koje će postati paradigmatičke. Postavljene su prvi put, i to u poslanicama Ivana Viteza od Sredne (*Joannes Vitez de Zredna*, o. 1405-1472), a našle su svoj prepoznatljiv lik i odjek u govorima i poslanicama spomenutih humanista papama kao vrhunskim autoritetima kršćanske zajednice i svijeta, *res publicae Christianae*, i kod europskih vladara, koji su ih takvima priznavali i manje-više slijedili svojom simbolikom u temeljnom pregnuću: u pokretanju križarskih vojni i pokušaju izгона preko europskih granica.

Hrvat Ivan Vitez Srednjanski to zaslužuje kao najveći posrednik quattrocenta između papinstva i carstva, kao priznati predvodnik elite hrvatskoga, mađarskog i europskog humanizma. Tvrdio je opredijeljen za ideale »kreposti« i »časti« (*virtus et honor*) u duhu humanističkoga gibanja *devotio moderna* s Petrom Pavlom Vergerijem St. (1370-1444), s kojim je dijelio zamisli o slobodnome humanističkom obrazovanju i od 1458. stajao na čelu korvinskoga humanističkog kruga u Budimu. Djelovao je kao univerzalni navigator Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva u crkvenim, državnim, diplomatskim, političkim i prosvjetnim akcijama. A bio je, kako kaže, »gotovo od svoje prve mladosti« uključen u vojne, a naročito u protuturske pothvate, u kojima je njegov otac bio tajnik slavnog Janoša Hunyadija, renesansnog kondotijera i gubernatora kraljevstva, i za zasluge ponio naslov »Vitez« za svoje prezime i »slavno ime« svoga plemićkog roda. S Hunyadijem je Srednjanski i ratni sudionik u borbenim redovima sudbinske bitke i poraza kod Varne, kada je i ponesen zaštitni znak za buduća vremena *scutum et clipeus*, »štit i oklop« na bedemu kršćanstva. Štoviše, s Hunyadijem i glasovitim propovjednikom fra Ivanom Kapistranom dijelio je njihovu opsesivnu misao vodilju *in causa expeditionis contra Turcas* i posljednju slavu *pro nostra et Regni nostri gloria* 1456, kada je pobjedom kršćanske vojske obranjen Beograd. Uz to, kao izvrstan latinist i stilist, obrazovan na izvornim kodeksima aticizma i post-ciceronizma, uspostavio je u državnoj kancelariji obrazac za pisanje diplomatskih isprava, za držanje oracija i stiliziranje poslanica, s kojima se kao govornik i epistolograf pročitao, kako su to pokazali Miroslav Kurelac i Olga Perić. I svoga nećaka, pjesnika Jana Panonija Viteza, usmjerio je u govorima i u apelativnoj lirici na »našu stvar«, na suvremenost i suvremenike.

Nostra causa su prosudbe s kršćanskoga i moralnog gledišta o korijenima neefikasnosti borbe protiv Turaka. Poučno ih očituje Vitezova poslanica Pavlu arhiđakonu, upućena iz Velikog Varadina 23. travnja 1445. godine, nakon teškog poraza pod Varnom, sadržana u njegovu *Epistolaru*:

Vlast je mača oborila svako pravo, priroda je u pogubnom vrtlogu izokrenula svaki zakon i svaki dogovor. Mržnja se oslobodila svih spona, a pljačka i dušmanska otimačina otvorile su vrata rastrošnosti. Ali kojeg li užasa: bolje bi bilo reći rođačke pljačke nego dušmanske, jer u njima se neprijateljska ruka divljački okreće protiv vlastite utrobe, rođaci se bore protiv vlastitih rođaka. Što nas može gore zadesiti? Ni za koga nema naklonosti, nitko nije pošteđen od straha. Na svim stranama vidjeli smo kako ruka ruku ranjava, kako je sila mjerilom pravde. Smrtonosno se častohleplje rasplamsalo do užarenja. Slijepo srljamo u propast. Rijetki su osvjetnici zločina, dok njihovim počiniteljima nema broja. Vjernost je uzdrmana, a mir je na krhkim nogama, krv je zatajila, pa prema staroj posloviци ništa ti nije sigurno, nego samo to da ti je brat dušmanin. (Kurelac 1987: 105)

U prvoj sačuvanoj Vitezovoj poslanici upućenoj papi Eugenu IV. iz Pešte 11. svibnja 1445. dan je i kritički opis bitke kod Varne, njezinih uzroka i tragičnih

posljedica. Vitezova je spoznaja: nakon nagovaranja na rat i umjesto obećavane zajedničke vojne pomoći i pobjede kršćanskih država, udareni smo obmanom kao najgorim prijateljstvom. No, u borbi za Krista biti slavno pobijeđen, jednako je kao i pobijediti. Posrtanje pred barbarima Božji je sud i osveta zbog naših grijeha, zbog pouzdanja u tuđa obećanja, kada je to presudno. Vitez zna da se radi i o stvari vjernog naroda. Vjeruje da će mu se i Bog smilovati, predvođen takvim začetnikom i braniteljem kao što je papa Eugen. Zadojen njegovom voljom i općom idejom ofenzivnog ratovanja do konačnog istjerivanja Turaka iz Europe, Vitez, kao i Hunyadi, iznova pobuđuje pokolebanog papu: *I stoga, pun pouzdanja, ohrabrujući, pozivam, opominjem, tražim i ponizno zaklinjem visoko dostojanstvo Vaše Svetosti, koju je Božja providnost postavila da upravlja kršćanskim narodom, da opet ustane, vodi i da kao Otac sinovima udahnuje pouzdanje i moć, radi dovršenja započetog djela.* (Epistola I, Schwandtner 1746: 19)

U poslanici upućenoj papi Nikoli V. 17. rujna 1448. iz mjesta Kamenno, blizu dunavskog prijelaza kod Banoštora, Vitez u ime Hunyadijevo opisuje položaj svog naroda pred tuđim nevjerničkim jezikom, turskom vatrom i orkanom koji se širi preko rubova domovine i kraljevstva. On izlaže stavove prema ključnim pitanjima izazvanim neslogom, unutarnjim razmiricama između feudalaca prije i poslije Varne, o prirodi i svrsi ratovanja s Turcima, o obrani domovine i kršćanstva. Prije pothvata pod Beogradom, poslanica zadobiva proročki karakter:

... Već ima tomu, ako se ne varam, gotovo stotinu godina, otkako je pogubno tursko oružje nahrupilo na evropske žale čineći nasilje i bogu i ljudima. (...) Začudio bi se, Presveti Oče, tko bi saznao kako je naša domovina uzmogla prije podnijeti tako brojne i tako teške nesreće, nego se od njih obraniti: da se nije obranila oslanjajući se na svoje snage.

Već više od šezdeset godina gotovo neprekidno stradavamo od tog bijesa, od tog ratnog požara; on je postao privatna briga i privatni vojni napor jednoga naroda, (...) pretrpjeli smo i više no što se od neprijatelja može pretrpjeti, ... voljeli smo trpjeti nego robovati, smatrali smo vjeru važnijom od šteta koje nam se nanose... Ta nikakva nas okrutnost nije mimoišla, i ona nikad ne prestaje; bilo da pobjeđujemo ili bivamo pobijeđeni, neprijatelj uvijek navaljuje, ... naumivši više da nas pogubi nego da nas pobijedi. (...) Goleme snage našega naroda zatirale su same sebe, a narod se ničega nije toliko bojao koliko vlastitog vojnika, vlastitog oružja. Sada pak, Presveti Oče, budi nam se veća nada i pouzdanje da ćemo obraniti domovinu. (...) Međutim, taj će pothvat biti prevelik a da bi ga mogle ostvariti osamljene sile ovoga kraljevstva ili pothranjivati novčani prilozi privatnih lica; on se tiče onoga što je najvažnije: tiče se slobode kršćanskoga svijeta. (...) Oni s kojima nam je ukrstiti mačeve silni su i brojem i sredstvima, pa se bojim da ne bismo rat započeti s Turcima morali voditi s cijelom Azijom. (...) A dovršit ćemo ga ako ustrajemo

sve dok se ne ispuni naša nada i dok dušmanina ne protjeramo iz Evrope. Nipošto nije nevažna svrha ovoga rata koja nas potiče na ustrajnost. Neprijatelj koji je toliko navaljivao nikad se neće smiriti ako ne bude potučen. S njim je nemoguće uglaviti pouzdan mir. Mi pak nećemo popustiti, ako vaša svetost potpomogne našu ustrajnost.
(Kurelac 1987: 101-103)

Od brojnih protuturskih Vitezovih govora, za tematiku koja se povezuje s djelovanjem Ivana Kapistrana, ističu se četiri Vitezova govora održana na državnim saborima u Bečkome Novom Mjestu pred carem Fridrichom III. Habsburgovcem. U sjajnom govoru od 23. ožujka 1455, godinu dana prije turske opsade Beograda od Mehmeda II, Vitez ponovno upozorava europske vladare i papu na ratom i turskim osvajanjima pregaženu i uništenu kulturnu i crkvenu baštinu, te oplakuje propast Bizanta, Istočnog carstva i Istočne, pravoslavne Crkve. Istočno je carstvo, kaže Vitez, na veliku sramotu kršćana srušeno. Istočna Crkva, nekoć temelj naše vjere, živi u žalosnom sužanjstvu. Hramovi su obeščašćeni. Svete tajne su oskvrnjene.

To su prvine koje su sadržane jedan ljudski vijek poslije i u Marulićevoj poslanici, kao i u Brodarićevim govorima i poslanicama. Marulićeva je općepoznata, potanko eksplicirana i prosuđena, sve do najsvježijih, vrsnih interpretacija Mirka Tomasovića i Darka Novakovića.

Iza nje stajao je Marulić sam: »na pisanje me konačno nagnala prisila događaja koji nahrupljuju. Suze mnogih i bijedan izgled susjeda koji k nama pribjegoše, prisiljavahu me da pišem.« Napisao ju je papi Hadrijanu VI. 5. travnja, a objelodanjena je u Rimu 30. travnja 1522.

Oratio Stjepana Brodarića održan je pred istim papom, u čije su se pastirsko držanje i moć pouzdavala obojica, iste godine, 4. rujna 1522, kada je i pripremljena za tisak, ali je objavljena nastojanjem priređivača i Brodarićeva bliskog prijatelja, papinskog nuncija u ugarsko-hrvatskom kraljevstvu baruna Lombardina Burgija poslije nadnevka ispod njegove dedikacije: »U Rimu, 23. siječnja 1523.«, i to u obliku poslanice ostrogonskom nadbiskupu i primasu kraljevstva György Szatmáriju. Brodarićev govor bio je nepoznat sve do 1985. godine, kada ga je Mađarska akademija prvi put objavila u latinskom tekstu Csabe Csapodija, pridruženom kritičkom izdanju Brodarićeva *Istinitog opisa Mohačke bitke*, koje je priredio Peter Kulcsar. Jedini tiskani primjerak sačuvan je u Bibliotheca Capitolare Columbina u Seville. Njegov prijepis dobio je Burgio i objelodanio ga unatoč čednom protivljenju samog Brodarića. Prema Burgijevu posvetnom predgovoru, Brodarićev govor pred papom i senatom, tj. zborom kardinala, zadobio je širok odjek: »svi ga cijene i preporučuju kao veoma učeno svjedočanstvo«, zapisao je Burgio. Sam je uvidio »ljepotu riječi, težinu sadržaja, silinu i moć govorenja u obranu kršćanstva, srdit na samoga sebe, što je dotad ostao skriven«, jer »ništa ne može biti korisnije nego imati govor koji govori za spas svih o neposrednoj opasnosti za sve, koji će svi moći čitati«. I u tome su sličnosti i razlike ovih dviju poslanica, zapravo između Brodarićeva govora i Marulićeve poslanice.

Marulićeva je imala svoje okruženje u govorima Bernarda Zane i Tome Nigera, a cjelovitost značenja i jedinstven kontekst u njegovoj *Juditi*, *Tuženju grada Hjeruzolima*, *Molitvi suprotiva Turkom*, prepisci i teološkoj propovijedi. Brodarićevo je okruženje prošireno: on je govorio pred auditorijem i nije odjeknuo samo u tome mediju, i to u ime svoga kralja Ludovika II, temeljem njegove volje, ali i u svoje osobno, i svoga naroda, žena, djece i ratnih zarobljenika. Uvjeren je da su bez zaštite, da im spasa nema, da pomoći nema niotkuda, da je propast kraljevstva neminovna, ako Hadrijan VI, novoizabrani papa, svojim autoritetom, utjecajem na cara Karla V, kojemu je bio odgojitelj, i na druge europske vladare i velikaše, pa i on sam, ne pomognu vojnom silom, novcem i oružjem. Svoj cjelovit smisao govor zadobiva upotpunjen i uspoređen s dvjema Brodarićevim poslanicama potonjem papi Klementu VII, koje mu piše on kao državni kancelar 10. srpnja 1526. iz vojnog logora u Erdu, za kretanja kraljeve vojske na Mohačko polje, i 10. rujna 1526, samo dvanaest dana nakon mohadžke katastrofe, kao i u danim kvalifikacijama uzroka, surovih i dalekosežnih posljedica toga presudnog poraza, iz kojega je on sam kao srijemski biskup bez svoje biskupije, državni kancelar i ratni zapovjednik topništva u Mohadžkoj bitki preživio razbojište, a svi su oko njega kojima je zapovijedao izginuli. S njim je živu glavu izvukao i drugi »gornjopanonski« Slavonac na Mohadžu, glasoviti stradalnik i zagovornik konačnog progona Turaka iz Europe Bartul Đurđević u svome memorandumu *Exhortatio contra Turcas* (Antwerpen, 1545, Roma, 1552). Spoznaje su im iste. Isključivi uzročnik propasti kraljevstva i glavni predmet njegovih poslanica ima svoju iradijacijsku jezgru u kontrastu unutarnje sloge i nesloge, kršćanskog svijeta i kraljevstva s drugim vladavinama i nemogućnosti ostvarivanja zajedništva, a navlastito samovoljom, silništvom i neslogom ugarskih velmoža, prelata i plemstva. Svoju spoznaju Brodarić je konačno sveo u povijesnu rečenicu u mađarski pisanom pismu magnatu Eleku Thurzóu: »Nikada vas više ne ćemo slijediti, naći ćemo sebi drugi put« (Bori 1976: 30).

Put traženja spasa ogleda se u njegovoj poslanici papi Hadrijanu VI, jedinoj uzdanici u ostvarivanje kršćanskog i europskog jedinstva ostvarivanjem bule njegova prethodnika pape Leona X, kojom je bio proglasio svijetu opće primirje među kršćanima i odašiljao poslanike Europom. Njegova iznenadna smrt, poslije koje je uslijedila i smrt pape Hadrijana, nakon kratkog pontifikata, ostavila je obje poslanice, Marulićevu i Brodarićevu, neučinkovitima, nade iznevjerenima, a zahtjeve za »našu stvar« neispunjenima. S naročitom ju je oštrinom i otvorenosti Brodarić eksplicirao. On je u svome poslaničkom govoru pred papom Hadrijanom VI. i kardinalskim zborom izravan i odrješit. U ekspoziciji i dispoziciji korpusa poslanice, u finalnim njezinim klauzulama, ona poprima, prijenosom pozornosti na jezik i retoričku pronuncijaciju, mimetičku funkciju govora koja, opet, vizualno predočuje govornika, pa s onim Brodarićevim *movere* svojstvom potresa slušateljstvo. U tome i jest razlikovnost između Brodarićeve oracije i Marulićeve epistole. Brodarić je i svojim govorničkim nastupom mogao ostaviti dubok dojam na papu, na sve prelate i uzvanike, a da je bio pomno slušan, potvrđuje i prijenos njihovih komentara, o kojima je nuncij Burgio bio dobro obaviješten.

Brodarić govori:

Moram reći, što ćeš ti, Premudri Oče, presuditi da je veoma istinito. Jer nije Gospodin poimence povjerio da treba pasti njegove ovce ni kralju Ugarske, ni Poljske, ni drugim kraljevima, već Petru i njegovim nasljednicima. Ti si dakle pastir, a mi ovce, ti glava, a mi udovi, ti otac, a mi sinovi. Ono što je otac sinovima, glava udovima, pastir ovcama, to Ti trebaš biti svima nama u zajednici. (Brodarić 1990: 96)

Prelaskom na zahtijevanja, na veličinu crkvenih prihoda, Svete stolice i prebogatih biskupija, on je spreman izreći i osudu za rastrošnost i neodgovornost, jer kaže i to:

Mi držimo, da je veoma lijepo i pobožno podizati sveta zdanja velikima i kraljevskim izdacima, te ih onda resiti zlatom, srebrom, dragim kamenjem i svim drugim skupocjenim namještajem, no sigurno je ljepše i prikladnije kršćanskoj pobožnosti osnivati i održavati bolnice, ubožišta i slično tome radi ishrane i uzdržavanja potrebnih. (: 96)

I naposljetku, pozivajući se na svoj narod, žene i djecu, na sve bijedne kršćane, koji su uslijed tolikih poraza i stalno prolijevanje svoje krvi već tako satrvani, da će, ako im se što prije ne priskoči u pomoć, dok još dišu, ili uskoro podleći ili prihvatiti uvjete koje im bude nametnuo neprijatelj, sa svim posljedicama pogubnim za kršćanstvo, Brodarić zahtijeva:

Oni, Preblašeni Oče, traže od ove Svete Stolice, od Vašega Presvetog vijeća, Mnogopoštovani Oče, od svih vladara kršćanskog imena, od cijelog kršćanstva (...) natrag svoje blago i sredstva koja su svake godine najspremnije predali za vaš spas, traže natrag svoju krv i krv svojih predaka prolivenu za vas. Ako to pošaljete, ukoliko niste sasvim zaboravili primljena dobra, tad ćete spasiti vaše sluge i pomoći ćete svojim starim braniteljima. (: 100)

Na kraju smo dužni odgovoriti i na zaključno pitanje: je li Stjepan Brodarić znao za Marka Marulića, za njegovu poslanicu, ako ga i nije poznavao? Ne samo da je znao, nego to možemo i sami usporedbom zapaziti i u interpretativnom dijelu potkrijepiti analogijama, korištenim stilskim ornatom, poredbama i frazemima, zasnovanim na aticističkom smjeru govorništva i razredbenom slijedu retorike Aristotelovih učenika, kojemu se obojica priklanjaju, ali i po Brodarićevu preuzimanju finalne klauzule iz *Molitve Marka Marulića Kristu za papu Hadrijana VI*, kojom završava Marulićeva poslanica: *Svi smo mi udovi, a on je glava svima*. Marulićeve metonimijske slike *zajedničko dobro, udovi i glava*, Brodarić stilizira u sinegdohu (već navedenu): *Ti si dakle pastir, a mi ovce, ti glava, a mi udovi, ti otac, a mi sinovi...* Po tim se usporednicama očituje »intertekstualna spona«, ali i potkrepljuje moja pretpostavka da je Stjepan Brodarić nasljedovao i Marulića, da

se pozvao na njegovu poslanicu i njome poslužio. A ono čega su se obojica pribojavala, konačnog potopa, to se ubrzo na Mohaču i obistinilo. Tada je Brodarić profetski zapisao da smo mi narod »obdaren nesrećom«, da pada braneći se, da ga se optužuje što je izginuo (Predgovor štioću):

Mi ćemo od sada misliti da će preslavno biti kršćanskoj zajednici, ako će se naći neki narod poput našeg koji će je štiti svojom krvlju i svojim vlastitim gubicima od vanjskih neprijatelja kroz idućih 500 i više godina. (!)

Poslije malone toliko godina, to se i zbilo. Prije Mohača, pisao je papa Leon X. još 1519. banu Petru Berislaviću, svomu intimusu: *Za moju Hrvatsku, predziđe kršćanstva, pozvat ću sve kršćanske vlasti na obranu, i nikad neću dozvoliti da vaš narod padne žrtvom otomanske surovosti*. Dakle, poslije 500 i nešto manje Brodarićevih godina, Presveti Otac Ivan Pavao II. bio je među posljednjim papama koji prvi to nije dopustio!

Zato pohvale i pripadaju kolegi Mirku Tomasoviću i *Marulianumu*, Sveučilištu u Splitu, *Crkvi u svijetu* i splitskom *Kačiću*, što su prigodom njegova i osobnog posjeta Hrvatskoj reprintirali upravo tu Marulićevu poslanicu papi Hadrijanu VI, zahvalivši Svetom Ocu za njegov poziv na obranu i međunarodno priznanje Hrvatske, što su mu je na svečan način uručili. Tim su je činom vratili u ruke kojima je prvotno bila i namijenjena.

TEMELJNA LITERATURA

- Imre Bori, *Književnost jugoslovenskih Mađara*. Matica srpska, Novi Sad, 1976.
- Stjepan Brodarić, *Mohačka bitka 1526. – Govor pred papom Hadrijanom VI. 1522. g.* Vinkovci, 1990. — Dvojezični tekstovi. S latinskog preveo i bilješkama popratio Stjepan Sršan.
- Miroslav Kurelac, *Hrvatski humanisti rane renesanse*. »Croatia Christiana Periodica«, XI, Zagreb 1987, br. 19, str. 95-107.
- Stanislav Marijanović, *Hrvatski književni barok u Slavoniji*. Drugi hrvatski slavistički kongres: Uvodna izlaganja, Zagreb – Osijek, 1996, str. 29-54.
- Olja Perić, *Zbirka pisama Ivana Viteza od Sredne*. »Živa antika«, XXIX, Skopje, 1979, sv. 1, str. 99-111.
- Olga Perić – Josip Paro, *Uspomirnog čovjeka: Ivan Vitez*. Globus, Zagreb, 1979. — Prijevod Vitezovih pisama s latinskog i komentari O. Perić.
- Ioannis de Zredna, *Epistolarum*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Tomus secundus. Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri, Vindobonae, MDCCXLVI.

Stanislav Marijanović

THE EPISTLES OF MARKO MARULIĆ AND STJEPAN BRODARIĆ
TO POPE ADRIAN VI

(With a reference to the “against the Turks” theme of the northern Croatian humanists)

After they had taken the fortress of Zimpi on the Gallipoli Peninsula in 1352 and then the strategic fortress of Gallipoli itself on the shores of the Dardanelles in 1354, the Turks for the first time crossed over onto and became masters of European soil. From then on, in the centuries to come, the Ottomans became the European nightmare, and Turkophobia, the *contra Turcas* theme and Marulić’s call to prayer “suprotiva Turkom” (“against the Turks”) resounded in speeches and epistles, dedicatory and poetic epistles and elegies as the inaugural and general *agitatio actualis genera* of Croatian and European humanism. Renowned Croatian humanists sent them in their roles as high dignitaries of the church, diplomats of the state, court envoys and orators, as prisoners of the Turks and eyewitness who had survived some disaster, advocates of a Turkish war and of international peace, as grieving poets and journalists, to European monks and popes from the Croatian *bastion of Christianity*. Their speeches and epistles work in the context of experience, ideas, knowledge and persuasion, as shown by the collection of *Speeches against the Turks* of the Split Literary Circle (Logos, Split 1983). There are references in this work to the speeches, epistles and texts of the humanists of the north Croatian circle before and after Marko Marulić and his contemporaries, to whom the author refers (Ivan Vitez of Sredna, Ianus Pannonius Vitez, Nikola of Modruš, Stjepan Brodarić and Bartol Đurđević), but these items are not included in that book.

A relationship is established between the speeches and epistles to Pope Adrian VI of Toma Nijer Mrčić and Duke Bernardin Frankopan, and particularly of Marko Marulić, with the speeches and epistles of Stjepan Brodarić, who survived the battle of Mohacs. In these, placing his confidence in the genuine authority and pastoral attitude of Adrian VI, in the name of the king and of his people, women and children, with an invocatory message of unexampled acerbity and inculcation he addresses the Pope directly and strikes at the disharmony among the greater European havens of tranquillity in the defence of our cause. His views about the fate of the Croatian people “endowed with the misfortune” to fall defending itself, and to be accused for their casualties, is knowing and prophetic. With the published “genuine description” of Mohacs Field, Brodarić’s speeches and his epistle to the Pope exist in their meaning and the responses to them as a memorandum, in their lastingness as monument, and in the inheritance of them as testament.